

*Un mapa
literari de
Barcelona*

Mapa 10

Àmbit 2:
**La Gràcia
dels poetes**

Àmbit 2: **La Gràcia dels poetes**

Ruta literària

Durada de la ruta: 1.20 h

Com arribar-hi : Diagonal L3, L5

- 1** **Passeig de Gràcia, 118**
- 2** **Conjunt escultòric
«L'Empordà. Oda
Nova a Barcelona»**
- 3** **Plaça Vila de Gràcia**

- 4 **Plaça del Raspall**
- 5 **Gràfiques Tordera**
- 6 **Torrent de l'Olla, 95**
- 7 **Llibreria Cap-i-cua**
- 8 **Plaça del Sol**
- 9 **Centre Artesà
Tradicionàrius**
- 10 **Plaça de la Virreina**
- 11 **Heliogàbal**
- 12 **Plaça d'en Joanic**
- 13 **Plaça de Rovira i Trias**

1.

Passeig de Gràcia, 118

Salvador Espriu (1913–1985) va ser poeta, dramaturg i novel·lista català. Va viure 40 anys al Passeig de Gràcia, entre aquest edifici i el 132 (la Casa Fuster). En homenatge a l'autor de *La pell de brau* o *Cementiri de Sinera* l'Ajuntament va posar el seu nom als jardins de just davant, popularment coneguts com a Els Jardins de Gràcia. L'escultura *Solc*, un obelisc «en negatiu» a càrrec de **Frederic Amat**, també és un homenatge al poeta.

[XLVI]

«A vegades és necessari i forçós
que un home mori per un poble,
però mai no ha de morir tot un poble
per un home sol:
recorda sempre això, Sepharad.
Fes que siguin segurs els ponts del diàleg
i mira de comprendre i estimar
les raons i les parles diverses dels teus fills.

Que la pluja caigui a poc a poc en els sembrats
i l'aire passi com una estesa mà
suau i molt benigna damunt els amples camps.
Que Sepharad visqui eternament
en l'ordre i en la pau, en el treball,
en la difícil i merescuda
llibertat.»

(**Salvador Espriu**, *La pell de brau. Obres completes — Edició crítica*. Barcelona: Edicions 62 i Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, 2008, vol. XII)

2.

Conjunt escultòric «L'Empordà. Oda Nova a Barcelona»

Passeig de Gràcia, 132

Instal·lat anteriorment uns metres més avall dels Jardinets —a l'emplaçament actual de l'escultura *Solc* de Frederic Amat— aquest conjunt escultòric és un homenatge al poeta **Joan Maragall** fet pel seu fill, Ernest Maragall i Noble, el 1961. L'obra consta de dues dones ajagudes, d'estil noucentista, fetes amb marbre blanc. L'escultura va estar confinada durant dècades al Parc de Cervantes perquè la figura nua escandalitzava les autoritats franquistes, i no va ser fins al 1985 que va tornar als Jardinets, sota l'alcaldia de Pasqual Maragall, net de l'autor del *Cant espiritual*.

CANT ESPIRITUAL

«Si el món ja és tan formós, Senyor, si es mira amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre, què més ens podeu dar en una altra vida?

Perxò estic tan gelós dels ulls, i el rostre, i el cos que m'he donat, Senyor, i el cor que s'hi mou sempre... i temo tant la mort!

¿Amb quins altres sentits me'l fareu veure aquest cel blau damunt de les muntanyes, i el mar immens, i el sol que pertot brilla? Deu-me en aquests sentits l'eterna pau i no voldré més cel que aquest cel blau.»

(**Joan Maragall**, *Cant Espiritual*.
Barcelona: Edicions La Magrana,
1998, p. 814-815)

3.

Plaça Vila de Gràcia

La plaça de la Vila de Gràcia, fins al 1999 plaça de Rius i Taulet, conté la seu del districte i és un dels punts centrals del barri. Al mig s'hi pot veure el campanar, construït per Antoni Rovira i Trias, al capdamunt del qual hi ha la Marieta, la famosa campana que va donar nom al setmanari satíric republicà «La campana de Gràcia». La llegenda diu que la campana va repicar durant 5 dies seguits durant l'aldarull de les quintes de 1870.

ELS BÚFALS

«Vés a la plaça de Rius i Taulet i entra en un bar a recordar els records. Tot d'una sentiràs un gemir de búfals que estan corrent per la plaça a tot córrer, menats pel teu pare i per mi. La teva mare, darrera el ramat foll, ens crida que atúrem els búfals i els fem tornar a la cleda. Però nosaltres ens hem entestat a dur-los a l'estació de Fontana i fer-los baixar fins al túnel del metro, perquè se'ns ha ficat al cap que hi passa per sota un riu i que després arribaran les pluges. Sort que ens ha aturat un semàfor. Tu, amb els teus ulls foscos i brillants, ho has vist tot sense temença.

*A Teresa Font i Anyé,
de la seva llibreta.
Gener de l'any 1978»*

(**Joan Vinyoli**, *Poesia Completa*.
Barcelona: Edicions 62, 2014,
p. 299).

4.

Plaça del Raspall

La plaça del Raspall és l'epicentre de la comunitat gitana de Gràcia, la més nombrosa de Barcelona, repartida entre Siracusa, Llibertat, Fraternitat i Milà i Fontanals.

Diuen que el seu nom prové d'una botiga, que tenia un gran raspall de mostra a l'aparador, però també hi ha qui defensa que està batejada honorant el revolucionari francès François-Vincent Raspail. A partir dels anys 50, aquest entramat de carrers veu néixer la rumba catalana i el flamenc barceloní: al 8 del carrer de Fraternitat hi va néixer **Antonio González «El pescaïlla»**, marit de Lola Flores, i el **Gato Pérez** era un habitual de les festes de Gràcia. També són del barri els rumberos **Sabor de Gràcia** o **Moncho**, el cantant de boleros. El poeta **Enric Casasses** (Barcelona, 1951), que ha viscut a Progrés i a Llibertat, sempre a tocar de la plaça, dedicava el seu poema en set cants *Plaça Raspall* «a siracusa, a samsó, al profeta, al tagamanent, a torde-
ra, al raspall, als resolis i al poble romaní».

«Hi ha un cafè a la cantonada
acabat en un mirall
que emmiralla mitja plaça,
mitja Plaça del Raspall.

L'última cançó gitana
i una alba de cap-per-vall
de festa han vestit la plaça:
no et conec, plaça Raspall!

L'avi encén el caliquenyo,
la sota mata el cavall,
passa un núvol, saps què penso?
M'has ben mort, plaça Raspall!»

(**Enric Casassas Figueres**, *Plaça Raspall*. Barcelona: Edicions 62
— Empúries: 1998. Pàgina 179)

5.

Gràfiques Tordera

Carrer de Samsó, 14

A Gràfiques Tordera s'hi imprimien la majoria de fanzins i diaris publicats durant la Transició, entre ells el *Periodicodenadamas-unahoja*, de Juan Carlos González Santamaría «Jotacé» i els grup Macromassa (Victor Nubla, Enrique Villalba, Crek, Javier Garcia) o la revista *Atraccions*, impulsada per Xavi Cot i Guillem Cifré, que en els seus 15 números entre 1982 i 1983 va publicar una pila de textos de l'underground gracienc. També va publicar-se a Gràfiques Tordera *Amb potes rosses*, el setmanari satíric hereu d'*El Be Negre* que va arribar als 11 números durant la Transició, amb Ramon Barnils, Pep Albanell, Jaume Fuster i Empar Pineda a la redacció. **Jaume Fuster** (1945–1998) va ser escriptor i traductor, i avui el seu nom bateja una de les biblioteques del barri, la situada a la Plaça de Lesseps.

«Veia la primera llum
en un barri menestral de Barcelona
i els primers mots que sentia
(aquells que mai més s'obliden)
eren l'aspre català
que parlaven els meus avis.
Heus aquí, doncs,
les tres constants de ma vida:
generació de postguerra,
menestral i català.
(sense carrinclona barretina,
com un fet més,
ni pàtria de cartró, ni llagrimeta).
Tres constants que m'han assenyalat
un llarg i difícil camí.
Més tard (quan tenia ja dotze anys)
la quarta constant en mi naixia:
dèria d'hipersensibilitat atrofiada,
aquesta de voler ésser poeta.

L'aventura de recerca, d'inquietud,
arribava, no debades la injustícia era palesa,
quan amb ulls esbatanats
fitava el món que avui encara em volta.»

(**Jaume Fuster**, *Poema dit de la redempció*. Barcelona: Meteora, 2017. Original de 1967)

6.

Torrent de l'Olla, 95

En una gran botiga de teixits situada a la cantonada de Torrent de l'Olla i Ramon i Cajal va néixer l'escriptor **Joan Perucho**, que va passar la infantesa al barri, acompanyant la mare al teatre —a la sala Coliseu Pompeia de Travessera— i capbussant-se en l'esplèndida biblioteca del seu pare, que li va contagiar la febre per les lletres, una obsessió que durant la vida va compaginar amb l'ofici de jutge. Perucho va ser reclutat amb la lleva del biberó, i explicava que el darrer dia de la guerra a Barcelona va abandonar la seva destinació a les bateries antiaèries del Turó de la Rovira i va baixar xino-xano fins a casa, deixant l'uniforme de soldat pel camí i arribant a aquesta cruïlla en calçotets. Després de casar-se, Perucho va viure a l'Avinguda de la República Argentina, a tocar del pis del seu amic Carles Riba a qui sovint visitava (vegeu Ruta 4). Nascut el 1920 i mort el 2003, va ser novel·lista, poeta i crític d'art.

«Ara et veig a la nit amb els crits lluminosos
damunt l'asfalt mullat, i puja una marea
de rostres i paraules per la boca del metro,
i corbates pintades i quioscos de begudes
donen vida a les Rambles vora el vaixell que
[arriba.

Això és molt saludable. Perfectament. Indica.
un centre noble de gravetat,
un problema soluble.

Però pugeu, si us plau, no del tot a l'atzar,
cap a l'àuria elegància,
al gest discret i a la uniforme moda.

No podries, ciutat, fer-te més encisera,
car un poeta et canta amb un dolç exabrupte.
Més jo t'estimo massa, Barcelona. T'estimo.
Les llàgrimes inunden el meu retrat d'infant.»

(**Joan Perucho**, *Poesia 1947—*
1956. Barcelona: Meteora, 2013,
p. 101)

7.

Llibreria Cap-i-cua

Torrent de l'Olla, 99

Gràcia és un dels barris amb més llibreries de la ciutat. Entre les que conserven l'esperit llibertari del barri s'hi compten la històrica *Cap-i-cua*, amb el Papitu al capdavant, que ofereix premsa alternativa i molts títols d'editorials llibertàries. Entre les moltes activitats que ha vist la llibreria aquestes darreres dècades, comptem la presentació del primer número del fanzín *Ampolla*, coordinat per Genís Cano, el juny de 1984. La revista va publicar molts noms de la contracultura barcelonina fins a l'any 1990. **Genís Cano** (1954–2007) va ser artista i poeta.

«Passo d'Urquinaona o Burkina Fasso
en univers transportable
en món transferible

De muntanya russa de dues amanides russes
amb mirilla i ulls de trau d'armilla
de roda estrella bomba flor espiral
rosàcia crisma sexifòlia ull ou mà
ing iang anarquia arroba somriure
envolant ambulant amb volant

ma tarta de matar-te
parets de paperets
metrorràgia hilarant
gas de la risa de l'estrafolari extraradi

pertorbi el subirbi
de Ladi X dels agloritmes i bioritmes
verge estergida de l'escala
hologràfica»

(**Genís Cano**, *Els traus postmoderns*. Edicions Emboscall, 2006)

8.

Plaça del Sol

La plaça del Sol és una de les més grans del barri i potser la més animada, punt de trobada de barcelonins i forans, ja sigui asseguts a les terrasses o al pedrís, que amaga un aparcament subterrani i havia estat un refugi antiaeri durant la Guerra Civil. A la plaça s'hi pot veure l'escultura l'Astrolabi, de Joaquim Camps, una al·legoria a l'astronomia que eludeix el nom a la plaça. De fet la plaça del Sol és creuada pel carrer del Planeta a

la banda de muntanya, i anteriorment existien al barri els carrers de la Lluna, l'Eclipsi i l'Estrella que completaven la sèrie. Durant el final del franquisme, l'envelat de la plaça durant la Festa Major de Gràcia aplegava cada any els membres de la Nova Cançó, amb intervencions de Raimon, Quico Pi de la Serra o Lluís Llach. **David Castillo** (1961), periodista, novel·lista i poeta barceloní, en parla en un dels seus poemes:

DETERMINISME

«Corro i no tinc pressa,
camino sense forces,
treballo sense necessitat,
tot el dia,
estimo sense sostre
i vaig a cites sense hora
volent trobar el que no vaig buscar
quan podia i no en tenia ganes.
Ara, bec sense set,
acabo cerveses tirat a la plaça del Sol,
contemplant la punta de les sabates
com si fossin una posta de sol bruta.
Miro l'escot de la cambrera
i recordo la teva veu sense arrugues,
la teva ànsia sense retrets
i l'escalfor del teu amor
sense confiança, sense compromisos,
sense temps per aconseguir,
l'escalfor del teu vell amor com a meta.»

(**David Castillo**, *Bandera negra*.
Madrid: Sial Ediciones, 2001, p. 62)

Centre Artesà Tradicionàrius

Travessia de Sant Antoni, 6

El Centre Artesà Tradicionari (CAT) és un equipament públic que programa concerts, balls i tallers de música tradicional catalana regularment, però que també incorpora actuacions d'altres tradicions musicals. Conegut fins al 1993 com a l'Ateneu L'Artesà —a primers de segle el comediant Paco Martínez Soria hi va aprendre l'ofici d'actor—, els poetes Jordi Pope i Enric Casasses hi van editar el full mensual literari i gràfic *Obra d'artesa* fins a l'abril de 1988. Del full se'n va fer una trentena de números, i va comptar amb col·laboracions en forma de vinyetes o poemes de Pope o Casasses, però també de Joan Vinuesa, Víctor Nubla, Salva Boada, Pascal Comelade, Albert Mestres o Gerard Horta, entre molts d'altres. **Jordi Pope** (Jordi Barba, 1953–2008) va ser poeta i performer. Va viure molts anys al carrer de Venus.

DIVINA ESSÈNCIA

«Vomito la paperassa d'un còlic
i amago la testa sota la crostra,
em llago aquestes cel·les de la nostra
essència, i per un perfum bucòlic

remetre les ànsies d'un alcohòlic,
perquè podrint-se està l'angoixa nostra,
de tant oci me fa sortir la crostra
rodolant un paperot melancòlic.»

(**Jordi Pope**)

10.

Plaça de la Virreina

L'agost de 1984, el grup «O així», format per Enric Casasses, Jesús Lizano, Jordi Pope, Joan Vinuesa, Jaume Sisterna, David Castillo, Meritxell Sales i Eulàlia Framis —entre altres— va fer el seu primer espectacle de poesia d'envergadura en aquesta plaça, acompanyats de cinc músics i una ballarina. Fins llavors havien fet recitals improvisats en bars i llibreries del barri, i a partir de llavors van actuar en presons i van fer espectacles que incorporaven la cercavila, el *happening* o les titelles.

Joan Vinuesa

(1952), poeta, pintor
i cantautor barceloní.

«Amb els llavis ferits de tanta festa,
Tornem ebris d'un capvespre
On es respira perill
I esclat de tempesta.

I heus així
com els ulls se'm en van cap la finestra,
i no m'oblida la tristesa,
i així que arriba s'estavella,
i veu com ja en el primer diumenge,
per amor o primavera,
ell busca l'arquitectura primera.

Moltes llunes
I sols una estrella,
S'apaga la llum
I ell aprofita
I va fer feina.

I ara tu,
Fuig,
Depressa,
I torna a casa,
Jullietta.»

11.

Heliogàbal

Carrer de Ramón y Cajal, 80

Els darrers 20 anys l'Heliogàbal ha estat un dels bars que programa música i poesia en directe més emblemàtics de la ciutat. Hereu de l'esperit *underground* dels locals de dècades anteriors, fins fa ben poc al mític vermell de les parets de l'Helio encara hi penjava algun dels quadres de **Sebastià Roure** (1946–2006), pintor i poeta i habitual del bar, que hi havia exposat les seves pintures i recitat en infinites ocasions, dient poemes en català, castellà, anglès, portuguès o basc i apadrinant, a la seva manera, les noves generacions.

EUROPE CHANGE BAD

«Europe change bad /and my
friends / of foot in the ways. //
Listen now! / Strong song for
your / crazy head. // The man
working / for the money / and
we working for the life. // Poor
man walking / to the streets /
and destroy the hypocrisy / all
round you. // Not money, not
simpathy / many money, many
simpathy, / but friends, rich
and poor / the same history
for me. // Now, I can say / with
other language. / En català! //
Però no et puc dir / moltes fra-
ses, / la música viu dins meu. /
Comprens! // Temps lliure / per
anar esperant / els amics / que
sempre arriben / i sempre res-
ponen. / Entens! // Fàcilment
m'acompanyes / pel camí de la

incertesa / però no importa, / jo
sóc el mateix que neix en cada /
cançó. // Europe change bad.»

(Sebastià Roure)

12.

Plaça d'en Joanic

Si, abans d'arribar a la Plaça d'en Joanic, baixem fins a Travessera de Gràcia, 233, passarem per davant del que havia estat el Bar Elèctric, que va ser la seu de recitals i concerts durant dècades, amb una programació diària tan eclèctica com la decoració del local, que barrejava els velluts d'una pel·lícula de David Lynch i els mobles d'una casa ocupa. Per l'escenari del fons hi va passar el bo i millor de l'*underground* català, i Pascal Comelade va batejar com a *Bar Elèctric* el disc quàdruple que repassava els seus primers 30 anys de carrera. El 2006 l'Elèctric va acollir un dels últims concerts de Jaume Cuadreny, l'artista «més incompres de tota la història catalana del rock and roll», en paraules de Ramon de España. Anys més tard el bar va tancar per donar lloc a la croqueteria actual.

UNA HISTÒRIA DE DROGUES

«Com si fórem àngels còsmics
Per la química del LSD,
àngels dins dels més harmònics mons
[personals
i de la glòria dels camins perillosos.
Oh, la glòria dels camins perillosos
i anàvem cantant...

Prime va ser en Jaume d'Igualada
que quan tornà de la Índia
ens va dir mig flipat
Que cabrona és la gent!
Anàvem per la corda fluixa,
anàvem per la corda fluixa
tots junts cantant...

Després del suïcidi de la Mercè
amb cocaïna, amfetes i cavall
molts anaven massa aviat
cap al seu tràgic final.
Aquella meva
generació perduda,
aquella meva,
generació perduda
amb mi va cantar...»

(**Jaume Cuadreny**, 1952-2006)

Remuntem fins a la Plaça d'en Joanic, batejada en honor a Esteve Juanich i March, nascut a Granollers el 1793 i propietari d'aquestes terres, la plaça d'en Joanic ha mantingut el nom durant més de dos segles. Durant segles la plaça ha estat delimitada per can Compte, una masia que anava des de l'actual Travessera de Gràcia fins al carrer de la Providència. En enderrocar-se als anys 30, els terrenys es van parcel·lar i van permetre l'edificació de l'Est de la Vila. La plaça d'en Joanic encara és una de les poques places de sorra de Gràcia. Sota la superfície encara amaga part d'un refugi antiaeri, tapiat el 2001 durant la construcció de l'aparcament actual.

LES PLACES DE GRÀCIA

(fragment)

«Una plaça a Gràcia té el caliu
que alimenta l'esperança
com l'ocell al fons del niu.
Una plaça a Gràcia, si ets despert,

fa que entenguis les llambordes
com si fos un llibre obert.
Una plaça a Gràcia, si li plaus,
fa que el temps resti en exili
fins que hi vulguis fer les paus.
Una plaça a Gràcia et fa el regal
d'un futur prenyat de joia
—si és mentida, tant se val!

Però el temps no mira mai allà on trepitja
i un bon dia us va trobar en el seu camí.
Com a càstig, va envoltar-vos de calitja:
mai no vau saber del cert qui perdé a qui!
El que saps és que un matí l'acompanyares
fins al metro un darrer cop ("Adéu, Enric.")
i no vas sentir cap pena, o potser un xic,
a la Plaça Joanic.»

(**Miquel Pujadó**, *Les places de
Gràcia*, dins *Ambaixador d'enlloc*.
Barcelona: Picap, 1990)

13.

Plaça de Rovira i Trias

Assegut en un banc del centre de la plaça jaurà durant tota l'eternitat una figura de bronze de l'arquitecte Antoni Rovira i Trias, hereu de Gaudí. Als seus peus, una placa explica que Rovira i Trias, a banda de dissenyar la plaça que duu el seu nom, fou el guanyador del projecte d'Eixample barceloní, però el Govern espanyol imposà finalment el traçat d'Ildefons Cerdà. Malgrat tot, Rovira i Trias va deixar una important petja arquitectònica a la ciutat, ja que va dissenyar molts mercats com ara el del Born o el de Sant Antoni, i va aixecar el campanar de la plaça Vila de Gràcia.

A la cantonada amb Providència, s'aixecava fins al 1965 el cinema Rovira, un dels clàssics del barri. La plaça, travessada per dos carrers laterals a nord i a sud, era l'origen del tramvia 39 fins a la Barceloneta, un trajecte que va substituir el bus del mateix número. La plaça de Rovira i Trias ha estat protagonista de textos de **Juan Marsé**, **Enrique Vila-Matas**, **Màrius Serra** i **Víctor Nubla**. També li va dedicar un poema **Alexandre Plana** (1889–1940), poeta, narrador i crític lleidatà i un dels mestres del jove Josep Pla quan freqüentava l'Ateneu Barcelonès.

UNA PLAÇA DE GRÀCIA

«Plaça voltada de parets iguals
emmorenides sota del cel gris,
amb arbres minsos vora dels fanals
i amb un balcó petit a cada pis.
Passa una dona amb un cistell. Després
uns infants bruts i cridaners que juguen
a la ratlleta i que se'n van. Res més;
i el vent que mou les robes que s'eixuguen
pels balcons. La remor
tota la tarda és lenta, continguda,
fins que vespreja. Rere un porticó
s'encén el llum. La plaça que era muda
s'anima de la gent
que va cap a sopar. La barriada
es sorolla una mica sota el vent
per dormir-se aviat més reposada.»

(**Alexandre Plana**)

*Un mapa
literari de
Barcelona*

Mapa 10

**Barcelona
Ciutat de la
Literatura
UNESCO**

 bcnliteratura

 @bcnliteratura

 bcnliteratura

barcelona.cat/ciutatdelaliteratura